

دکتر محمدحسن بر دبار

وکیل پایه یک دادگستری

اصول حقوقی حاکم بر ماهواره‌ها

دیباچه

چندین دهه پیش نیست که ماهواره‌ها چرخشی سنگین، گرداگرد زمین آغاز کرده‌اند و اندک اندک از هر روزه‌ای به دیدگان اندیشه، به سرسرای احساس و عاطفه و خانه‌های خصوصی و عمومی آدمیان سرک می‌کشند. با چنان نیرویی فراگیر، چتر نفوذی دگرگون‌ساز و چشمگیر بر فراز فرهنگ‌ها، زبان‌ها، لهجه‌ها و آداب و رسوم ملت‌ها در پنج قاره افراشته‌اند که حتی دیرینه‌ترین فرهنگ‌ها و تمدن‌های انسانی را کمتر یارای گریز از سایه روز افزونشان است. هنگامی که در سال ۱۹۵۷ نخستین ماهواره یا قمر مصنوعی، در گرد زمین، گردش آغاز کرد و در سال ۱۹۶۲، ماهوار تلویزیونی «تل استار» فعالیت ماهواره‌ای را در مدار زمین و در گستره فضای فراجو یا ماورای جو گسترش داد، هرگز گمان نمی‌رفت که این ابزار مخابراتی، با بهره گرفتن از اصل گردش آزاد اخبار و اطلاعات در دنیای ارتباطات و با توسل به حقوق بنیادین بشر و حق به رسمیت شناخته شده شهروندان، کم‌کم بهانه تاخت و تازها و تهاجمات کنترل نشده ماهواره‌ها بر ارزش‌های فرهنگی و اخلاقی ملل گردد. فعالیت ماهواره‌ها، مشکلات و سئوالات حقوقی بسیاری را پیرامون حدود و ثغور آزادی عمل این رسانه، نقض حاکمیت دولت‌ها، دخالت‌های مستقیم و غیر مستقیم در امور داخلی کشورها و مسائلی نظیر آنها در پی آورد و اعتراضات بسیاری از کشورهای گیتی را برانگیخت. ولی تا زمان پخش اخبار و اطلاعات معارض با سیاست جنگی امریکا و انگلستان توسط شبکه تلویزیونی ماهواره‌ای جزیره در جریان جنگ علیه تروریسم در افغانستان پس از ماجرای تروریستی

۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نیویورک و واشنگتن، هیچ‌گوشی را آماده شنیدن اعتراض از هیچ‌نای آزاده‌ای نبود. پس از آن تاریخ بود که کشورهای طرفدار آزادی عنان گسیخته ماهواره‌ها دریافتند که نبود یک نظم و قاعده حقوقی و فقدان چهارچوب و حدودی برای ارسال برنامه‌های ماهواره‌ای، می‌تواند به تیغی دو لبه دگرگون گردد. این که جامعه جهانی در پاسخ به مسائل حقوقی که با ظهور و حضور ماهواره‌ها، گام بر سرسرای حقوق بین‌الملل گذاشته، چه اقداماتی کرده و بر چه اصولی پای فشرده است و نظام حقوقی ایران در کدام جایگاه این مسیر پرسنگلاخ و پیچیده ایستاده یا نشسته است، دست مایه اصلی این نوشتار کوتاه مهلت است.

الف - ماهواره‌ها و حقوق بین‌الملل

۱- ماهواره‌ها و گردش آزاد اطلاعات

با آغاز فعالیت انسان در فضای فراجو و شروع رقابت مدعیان فن‌آوری نوین و پیشرفته فضایی، قانونمند کردن و تهیه و تنظیم یک رژیم حقوقی پذیرفته شده ذهن جامعه جهانی را به خود مشغول می‌کند. نخستین مسئله حقوقی که پیش از پدیدار شدن اختلاف ناشی از تهاجم فرهنگی برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره‌ها بین کشورهای با فرهنگ‌های متفاوت بروز می‌کند، موضوع حاکمیت کشورها بر فضای بالای سرزمینشان است. قبل از این، اصل حاکمیت دولت‌ها بر قلمرو زمینی، دریایی و هوایی و بر فضای بالای کشورشان، استفاده کشورهای دیگر از حریم هوایی آن‌ها را بدون اجازه بر نمی‌تابید. ولی ارسال امواج الکترومغناطیس حامل برنامه‌های مخابراتی و رادیویی و تلویزیونی و عبور ماهواره‌ها که با اعتراض مؤثر هیچ‌کشوری رو به رو نشد، این اصل حقوق بین‌الملل را نادیده گرفت. کشورها عبور و فعالیت‌های مختلف ماهواره‌ها را بر فراز جو بالای خاکشان، نقض حاکمیت خود نمی‌پنداشتند و حقوق بین‌الملل نیز به نوبه خود به شکل دادن قاعده‌ای پرداخت که به موجب آن فضای فراجو از حیطه حریم فضایی کشورها بیرون می‌شد و حاکمیت کشورها بر فضای بالای سرشان تنها تا جو زمین قابلیت اعمال می‌یافت. این واقعیات همراه با گسترش مشارکت کشورهای مختلف جهان در بهره‌گیری از ماهواره‌ها به تدریج ارسال برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی را،

چنان حقی بنیادین در چهارچوب اصل آزادی گردش اطلاعات وارد حقوق بین‌الملل کرد.^{۳۳}

۲- ماهواره‌ها و نقض حاکمیت دولت‌ها

هنگامی که ماهواره‌ها جولانی مدام بر گرد زمین را آغاز کردند تنها به عبور و حضور در فضای فراجو بسنده نکردند، بلکه کم‌کم ورودی دزدانه و نامرئی به خلوتگاه حاکمیت ملی دولت‌ها یافتند. توانایی شگفت‌انگیز ماهواره‌ها در گستراندن سایه بر بخش پهناوری از زمین و ارسال سیگنال‌های حامل برنامه‌های تلویزیونی به سراسر کره خاکی، ابزاری مناسب و شمشیری محارب در دستان مهاجمان عنان گسسته‌ای شد تا در روشنایی سیارات آتشین کهکشان، به «راهزنی ماهواره‌ای» یا «تجاوز سیگنالی»^{۳۴} پردازند و پنهان و آشکارا به دخالت در امور اجتماعی، فرهنگی و سیاست داخلی کشورها دست یازند و باورها و ارزش‌های دینی و اخلاقی و سنت بومی و ملی ملت‌های مختلف را به چالش کشانند. گسترش روزافزون ارسال برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره‌ها و همه‌گیر شدن استفاده از وسایل و تجهیزات دریافت از ماهواره و همچنین هجوم برخی از برنامه‌های ارسالی به فرهنگ و مذهب و اخلاق ملل گیتی، موجب اعتراض آشکار و پنهان کشورهای دارای فرهنگ‌های متفاوت به ارسال‌کننده‌ها گردید. از آن پس، این ضرورت همه‌جا احساس می‌شد که جامعه جهانی باید در چهارچوب حق حاکمیت دولت‌ها و با در نظر گرفتن فرهنگ‌های مختلف، یک اجماع بین‌المللی را در تعیین محدوده آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای پیدا کند. نگارنده را نظر این است که کشورهای جهان باید به منظور تنظیم مقرراتی مشخص و تعیین ضوابط و حدود برنامه‌های ماهواره‌ای و راه‌های مقابله با پخش برنامه‌های مخرب و مغایر با ارزش‌های پذیرفته شده جهانی، نخست برنامه‌های مخالف با فرهنگ‌ها و مذاهب مختلف جهان را تعریف کنند و آنگاه اصول اساسی مورد پذیرش همه کشورها را تدوین و مرجعی را

۳۳. برای مطالعه بیشتر، بنگرید به: بردبار، دکتر محمدحسن، درآمدی بر حقوق ارتباط جمعی، مطبوعات،

ماهواره، اینترنت، فنوس، تهران، ۱۳۸۰.

۳۴. به نقل از گزارش گزارشگر کل سازمان ملل متحد در خصوص کنوانسیون مربوط به ماهواره‌ها، ILM.

برای رسیدگی و مجازات نقض‌کنندگان آن اصول تأسیس نمایند. شیوه و روش قانونی دیگری که برای مقابله با پخش‌کنندگان برنامه‌های مخرب ماهواره‌ای می‌توان پیشنهاد کرد، انعقاد قراردادهای دو جانبه یا چند جانبه بین کشور ارسال‌کننده و کشور یا کشورهای دریافت‌کننده‌ی برنامه‌های ماهواره‌ای است که در آن‌ها، از جمله مرجع رسیدگی به تخلفات پیش‌بینی می‌شود و محدوده‌های آزادی پخش‌کنندگان برنامه‌های ماهواره‌ای که برای یک یا چند کشور معین برنامه ارسال می‌کنند، تعیین گردد.

ب - ماهواره‌ها و مواضع کشورهای مختلف

کشورهای مختلف جهان ضمن انجام تلاش‌هایی از طریق سازمان ملل، در برابر تهاجم و مشکلات ناشی از برنامه‌های ماهواره‌ای، مواضع و تدابیر گوناگونی اتخاذ کرده‌اند که برخی از آنها چنین‌اند:

۱- طرفداران آزادی مطلق ماهواره‌ها

گروهی از کشورهای توسعه یافته نظیر ایالات متحده آمریکا با رد نظر کشورهایی که معتقدند برای ارسال برنامه‌های ماهواره‌ای، کشور ارسال‌کننده و تهیه‌کنندگان برنامه‌ها باید از کشور یا کشورهای دریافت‌کننده اجازه بگیرند، اظهار می‌دارند که کسب اجازه قبلی با اصل آزادی گردش اطلاعات مغایرت دارد و از جمله، با ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱، ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶^۲، ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۳، ماده ۱۳ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر مصوب ۱۹۶۹^۴ و منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم مصوب ۱۹۸۱^۵ سازگار نیست. هر چند این کشورها هیچ‌گونه منعی را در برابر برنامه‌های ارسالی ماهواره‌ها جایز نمی‌دانند، لیکن آن‌چنان با برنامه‌های منطبق با فرهنگ و ارزش‌های خود برنامه تهیه و در اختیار ملت خویش می‌گذارند و چنان آنان را تغذیه اطلاعاتی، خبری و تفریحی و

#. The Universal declaration of Human Rights

##. The International Covenant on Civil and Political Rights. U.N.T.S., No. 14668, vol. 999 (1976)

###. The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Rights.

####. The American Convention on Human Rights (1969)

#####. The Africann [Banjul] Charter on Human and Peoples' Rights. 21 ILM558 (1982)

سرگرمی و خلاصه اشباع ذهنی می‌کنند که هیچ کس جز متخصصین و فعالان رسانه‌ها یا سیاستمداران و دانشمندان سراغ برنامه‌های ماهواره‌ای را برای پر کردن اوقات فراغت خود نمی‌گیرد تا در معرض تأثیر تهاجم فرهنگی ماهواره‌ها قرار گیرد.

در برابر این گروه از کشورها می‌توان این نظر را ابراز داشت که آزادی انتشار و گردش اطلاعات و آزادی بیان و عقیده درست است که از حقوق اساسی بشر است و در اعلامیه جهانی حقوق بشر و در مقررات بسیاری از میثاق‌ها و معاهدات بین‌المللی و منطقه‌ای منعکس شده است، لیکن مقررات مربوط به آزادی گردش اطلاعات مطلق نیست. بند ۲ ماده ۲۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند ۳ مکاده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی، بند ۲ ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و بندهای ۴ و ۵ ماده ۱۳ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، برای گردش آزاد اطلاعات حدودی را تعیین کرده‌اند که احترام به حقوق و حیثیت دیگران، حفظ تمامیت ارضی، منافع ملی، امنیت داخلی، نظم عمومی و حفظ سلامت و اخلاق عمومی از جمله آن‌ها هستند. «معاهده فضای فراجو»^{۳۰} که آزادی کاوش و بهره‌برداری از فضای فراجو و پخش برنامه‌های ماهواره‌ای را پذیرفته است، برای آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای، در مضمون و محتوی قائل به حدودی است که در حقوق بین‌الملل تعریف شده است. بنابراین، آزادی گردش اطلاعات و اخبار و آزادی بیان اولاً، نباید با اصول حقوق بین‌الملل مغایر باشد و برای ایجاد نظم و امنیت و مراقبت از سلامتی جسمی و اخلاقی جامعه، دولت‌ها حق دارند قوانین لازم را تهیه و اجرا کنند. ثانیاً، نباید با اصل ممنوعیت مداخله در امور داخلی سایر کشورها در تعارض باشد. هیچ کشوری مجاز نیست از طرق سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی و با بهره‌گرفتن از ابزارهای گوناگون، از جمله، ماهواره‌ها در امور داخلی سایر کشورها مداخله کند و آتش ناامنی و آشوب را برافروزد و یا با تهاجم به ارزش‌های ملی و اخلاقی، احساسات ملل دیگر را جریحه‌دار کند.

به هر حال، وقایع پس از ماجرای تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نیویورک و واشنگتن در پاییز سال ۱۳۸۰ و اعتراض ایالات متحده به شبکه تلویزیون ماهواره‌ای «جزیره» که

The Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and other Celestial Bodies (the Outer Space Treaty)

اخباری را در تعارض با سیاست رسانه‌ای - جنگی امریکا و انگلستان در جریان جنگ علیه تروریسم در افغانستان پخش می‌کرد، نشان داد که عمده‌ترین کشورهای طرفدار آزادی مطلق ماهواره‌ها و ارسال بی‌قید و شرط هر برنامه پخش مستقیم ماهواره‌ای نیز نسبت به نوع اطلاعات و اخبار و برنامه‌های تلویزیونی که در قلمرو سرزمینی و حتی در قلمرو نفوذ سیاسی و اقتصادی آن‌ها پخش می‌شود، حساسیت دارند. از نوع واکنش این قبیل کشورها می‌توان دریافت که احتمالاً به تدوین مقرراتی بین‌المللی و تعیین ضوابط و حدودی برای ارسال و پخش برنامه‌های ماهواره‌ای بی‌تمایل نیستند.

۶- کشورهای طرفدار گزینش برنامه‌های ماهواره‌ای

بسیاری از کشورهای اروپایی نظیر انگلستان، فرانسه، آلمان، بلژیک، هلند و برخی از کشورهای دیگر، بدون آن که آشکارا به مخالفت با آزادی ماهواره‌ها بپردازند و با شعار دادن موجب موضع‌گیری سایرین شوند، بسیار زیرکانه و آرام، روش‌هایی را برگزیده‌اند که اولاً، متهم به ضدیت با آزادی گردش اطلاعات و ایجاد ممنوعیت در استفاده از ماهواره نشوند و ثانیاً، به طور مؤثر، مردم، فرهنگ ملی و قومی، زبان و ادبیات بومی کشور خود را از تهاجم تغییر دهنده برنامه‌های ماهواره‌ای دور نگهدارند. این کشورها، پیش از آن که پیشرفت‌های فنی، امکان دریافت مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ها را توسط گیرندگان خصوصی فراهم سازد، با استفاده از روش کابلی، نخست تمامی برنامه‌ها را توسط یک مرکز و ایستگاه زمینی دریافت می‌کردند، سپس از میان صدها کانال ماهواره‌ای دریافتی، برنامه‌هایی را که با زبان، فرهنگ و مقتضیات قومی و ملی آنها سازگار بود، گزینش نموده، با کابل به تلویزیون‌های خانگی می‌فرستادند. برای مثال کشور آلمان کانال‌هایی را به تلویزیون‌خانه‌ها می‌فرستد که مورد نیاز عموم باشد و در بلژیک و هلند کانال‌هایی که به زبان‌های نزدیک به زبان آن کشورها مثل آلمانی، فرانسوی و فلامان یا به زبان انگلیسی و ترکی و عربی که مورد تقاضای اقلیت‌های ساکن در آن کشورهاست، سخن می‌گویند، پخش می‌شوند. کسانی که با تقاضا و پرداخت مبلغی ماهیانه بابت کابل، مایل به استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای باشند، می‌توانند این برنامه‌ها را دریافت کنند. به هر حال، به قول عوام ریش و قیچی در دست دولت است. هم بدون شعار دادن و غوغا، هرچه را لازم می‌داند برای عموم می‌فرستد، هم بابت آن،

ماهپانه درآمدي كسب مي‌كند و هم هيچ كس به سانسور كردن و مخالفت با حقوق بشر متهمشان نمي‌سازد. مردم نيز بنا به دلايلي، بسيار راضي هستند زيرا: اولاً، از روز اول، هرگز چشمشان به جمال تجهيزات دريافت از ماهواره و اصطلاحاتي نظير ديش، رسيور، ال ام بي و غيره روشن نشده است و عادت كرده‌اند كه برنامه‌هاي ماهواره‌اي را فقط از طريق تلويزيون‌هاي خانگي تماشا كنند و همواره ديده به دست متصديان امر دوخته‌اند تا آنچه را كه آنها در كشور پخش مي‌كنند، ببينند، ثانياً، چون دستگاه‌هاي گيرنده خصوصي، هم گران است و هم جا دادن و تنظيم و استفاده از آن مستلزم هزينه و صرف وقت است و نياز به محل و فضاي مناسب دارد، كمتر كسي تمايلي به آنها نشان مي‌دهد و ثالثاً، هرگاه مردم منطقه‌اي يا تكلم كنندگان به زباني ابراز علاقه كنند و تقاضا نمايند كه شبكه مورد نيازشان را به شبكه‌هاي ديگر بيفزايند، در صورت داشتن برخي شرايط از جمله حد نصابي كه براي تعداد متقاضيان تعيين شده است، خواسته آنان اجابت مي‌گردد. مثلاً، در يكي از مناطق شهر لاهه و يا رتردام هلند كه در آن جا تعداد زائدي ترك زبان سكونت داشتند، به درخواست آنان يكي از كانال‌هاي ماهواره‌اي تركيه هم پخش مي‌شد و در منطقه‌اي كه تعداد عرب‌هاي ساكن بيشتر بود، يكي از شبكه‌هاي تلويزيوني عربي وجود داشت.

۲- كشورهاي طرفدار ممنوعيت مطلق برنامه‌هاي ماهواره‌اي

گروهي از كشورها براي مقابله با هجوم ماهواره‌ها، معتقدند كه بايد استفاده مردم را از برنامه‌هاي ماهواره‌اي به هر شيوه و روش ممكن منع كرد. برخي از اين كشورها، نظير امارت سابق افغانستان، بي آن كه نامي از ماهواره ببرد، استفاده از دستگاه تلويزيون را به كلي ممنوع اعلام نمود، و با موضوع، به قول جامعه‌شناسان ريشه‌اي برخورد كرد و برخي ديگر با تصويب قوانين داخلي، استفاده از تجهيزات دريافت از ماهواره را ممنوع كردند. قوانين و مقررات ايران با ماهواره برخوردی دوگانه داشته است. از يك طرف، با تصويب «قانون ممنوعيت بكارگيري تجهيزات دريافت از ماهواره»^{۳۱}، هرگونه استفاده اشخاص غيرمجاز را از تجهيزات دريافت از ماهواره در داخل كشور منع كرده و

شهروندان ایرانی را از حق اساسی دریافت اخبار و اطلاعات مفید از طریق ماهواره‌ها محروم کرده است^{۳۳} و از طرف دیگر، با اجاره کانال‌های ماهواره‌ای و راه‌اندازی دو شبکه سحر و جام جم، به پخش مستقیم برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای خود از سال ۱۳۷۶ و ۱۳۷۸، برای خارج از کشور پرداخته است. این دسته از کشورها هرگز خود را با بحث‌ها و اعتراضات بین‌المللی به برنامه‌های مخرب ماهواره‌ای درگیر نمی‌کنند و برای یافتن راه حلی همه جانبه و جهانی تلاشی ندارند.

ج - ماهواره‌ها و اصول حقوقی ملل متحد

تقریباً همزمان با آغاز فعالیت‌های کشورها در فضای فراجو، کمیته‌ای در سازمان ملل متحد تشکیل می‌گردد تا برای بهره‌گیری صلح‌آمیز از فضا و قانونمند کردن فعالیت‌های فضایی، فعالیت کند. این کمیته دو اصل اساسی را مورد تأیید رسمی قرار می‌دهد: «الف) فضای فراجو باید برای اهداف صلح‌آمیز به کار گرفته شود و (ب) فضای فراجو میراث عمومی تمام بشریت است»^{۳۴}. از سال ۱۹۶۳، سازمان ملل متحد برای تهیه مقررات و اصولی در رابطه با مسائل فضای فراجو فعالیت خود را گسترش داده و پنج اصل را در خصوص ماهیت دستیابی به فن‌آوری‌های نوین و در حال توسعه شامل ماهواره‌ها به تصویب می‌رساند و پنج معاهده یا موافقت‌نامه در مورد کاوش و استفاده از فضای فراجو را نیز آماده امضای کشورهای مختلف می‌کند. اصول حقوقی که برای فعالیت انسان در فضای فراجو و برای ماهواره‌ها تاکنون تهیه و تنظیم شده است و طی

۳۳. در سال ۷۳ در حوالی ایامی که بحث قانون منع استفاده از ماهواره در مجلس مطرح بود، در یک جلسه مذهبی، به شهادت یکی از همکاران محترم، چند دقیقه‌ای با یکی از نمایندگان برجسته جناح اکثریت آن زمان صحبت کردم و گفتم که راه کار مبارزه با هجوم فرهنگی ماهواره‌ها قانون منع نیست، بلکه استفاده از تجارب دیگر کشورهاست. این قانون نه تنها موجب برآورده شدن مقصود نخواهد شد، بلکه اولاً، موجب می‌شود تمام کسانی که در رقابت فرهنگی و هنری و برنامه‌سازی و در مقابله مؤثر با این هجوم مشغول شمشیر زدن هستند؛ شمشیرها را غلاف کرده و آسوده به حمایل اندازند. ثانیاً، باعث می‌گردد که در جامعه جهانی به نقض حقوق اساسی شهروندان در استفاده از اطلاعات و اخبار متهم شویم و ثالثاً، مردم را کنجکاو می‌کند و ممکن است در برابر قانون موضع‌گیری کنند. نماینده مذکور گفت که او نیز با این عقیده موافق است، ولی چاره‌ای جز تصویب این قانون در حال حاضر نیست.

۳۴. Wallace, Rebecca M.M., International Law. 1st ed., Sweet & Maxwell; London. 1986. p.94.

پنج اعلامیه به تصویب مجمع عمومی ملل متحد رسیده است، چنین‌اند: (۱) «اعلامیه اصول حقوقی حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای فراجو»^۲ (۲) «اصول حاکم بر استفاده دولت‌ها از ماهواره‌های زمینی پخش مستقیم جهانی برنامه تلویزیونی»^۳ (۳) «اصول مربوط به سنجش از راه دور زمین از فضای فراجو»^۴ (۴) «اصول مربوط به استفاده از منابع انرژی هسته‌ای در فضای فراجو»^۵ و (۵) اعلامیه همکاری جهانی در کاوش و استفاده از فضای فراجو برای منفعت و به نفع همه کشورها، با نگاه ویژه به نیازهای کشورهای در حال توسعه»^۶.

اعضای ملل متحد، پس از بحث‌های بسیار سرانجام در سال ۱۹۶۶ به اتفاق می‌پذیرند که فضای فراجو متعلق به تمامی انسان‌هاست و حق اختصاصی هیچ فرد، گروه یا ملت نیست. آنها اصولی را در اسناد فوق‌الذکر تنظیم می‌کنند تا در حقوق بین‌المللی فضا گنجانده شوند، اصولی مانند: (الف) دولت‌هایی که از ماهواره برای پخش برنامه‌های تلویزیونی استفاده می‌کنند، باید کشورهای متأثر از ماهواره را از اقدام خود آگاه کنند و مراکز پخش برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره را تنها در صورت توافق سایر کشورها تأسیس نمایند، (ب) سنجش و کنترل از راه دور زمین از فضا (مانند هواشناسی) به سود همه کشورها انجام گیرد، (ج) در هرگونه مأموریت و اقدام ضروری مربوط به انرژی اتمی، باید سیستمی طراحی شود که اثرات مخرب رادیو اکتیو را به حداقل ممکن برساند و (د) همکاری بین‌المللی برای کاوش و استفاده از فضای فراجو، به ویژه برای نیازهای کشورهای در حال توسعه، باید از اهمیت برخوردار باشد.

قطعه‌نامه‌ی «اصول حاکم بر استفاده دولت‌ها از ماهواره‌های زمینی پخش مستقیم

#. The Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Dec. 13, 1963.

##. The Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting, Dec. 10, 1982.

###. The Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from OuterSpace, Dec. 3, 1986.

####. The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, Dec. 14, 1992.

#####. The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, Dec. 13, 1996.

جهانی برنامه تلویزیونی»، از کاربردهای متعدد و چشمگیر ماهواره‌های بین‌المللی بخش مستقیم در مسائل گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سراسر جهان یاد کرده و تأکید می‌کند که تدوین اصولی برای بخش مستقیم برنامه‌های تلویزیونی در همه گیتی، موجب تقویت همکاری بین‌المللی در راستای اهداف منشور ملل متحد خواهد شد. در بخش «اهداف و مقاصد» این اصول آمده است که فعالیت‌ها در زمینه بخش مستقیم جهانی برنامه‌های تلویزیونی به وسیله ماهواره باید به شیوه‌ای سازگار با حق حاکمیت دولت‌ها و اصل عدم مداخله در امور داخلی سایر کشورها و همچنین سازگار با حق همگان برای کاوش، دریافت و ارسال اطلاعات و نظرات به نحوی که در اسناد ملل متحد مضبوط است، صورت گیرد.^{۱*} بخش «قابلیت اجرایی حقوق بین‌الملل» از اصول مذکور، تأکید می‌کند که فعالیت‌های مربوط به بخش مستقیم جهانی برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره باید براساس حقوق بین‌الملل شامل «منشور ملل متحد»، «معاهده اصول حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای فراجو شامل ماه و سایر اجرام سماوی»^{۲**} مصوب ۲۷ ژانویه ۱۹۶۷، مقررات ذیربط «کنوانسیون مخابرات بین‌المللی و نظامنامه رادیویی آن»^{۳***} و مقررات بین‌المللی مربوط به روابط و همکاری دوستانه بین دولت‌ها و نیز مقررات حقوق بشر انجام گیرد.^{۴****} بخش «حقوق و منافع» این اصول، به حق برابری تمامی کشورها در استفاده از ماهواره برای بخش مستقیم برنامه‌های تلویزیونی اشاره می‌کند و دسترسی به فن‌آوری ماهواره را حق تبعیض‌ناپذیر تمامی کشورها براساس شرایط مورد توافق دو جانبه می‌داند.^{۵*****}

سازمان‌های تخصصی ملل متحد و اتحادیه مخابرات جهانی نیز در راستای توسعه و گسترش شبکه مخابرات جهانی به عنوان دست‌آورد فعالیت‌های فضای فراجو و به منظور استفاده از مخابرات برای تشویق همکاری‌های بین‌المللی تلاش‌های بسیاری

* بند ۱

**#. The Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (the Outer Space Treaty).

###. The International Telecommunication Convention and its Radio Regulations

****. بند ۲

*****. بند ۵

کرده‌اند. این سازمان‌ها، با تهیه و تصویب موافقت‌نامه‌های بین‌المللی متعددی، کوشیده‌اند تا بهره‌برداری از مخابرات در فضا را تا حدودی نظم بخشیده و قانونمند کنند که «توافق‌نامه مربوط به سازمان ماهواره مخابراتی بین‌المللی»[#] (ایتل ست)، «کنوانسیون مربوط به توزیع سیگنال‌های حامل برنامه منتقل شده توسط ماهواره»^{##} و «کنوانسیون مخابرات بین‌المللی و پروتکل اختیاری»^۱ مصوب سال ۱۹۸۲، حاصل کوشش‌های آن‌ها هستند.^{###}

نتیجه

بخش برنامه‌های ماهواره‌ای هدفمند در جهت منافع سیاسی - مادی از سوی دولت‌های سلطه‌خواه و تخریب ارزشهای والای انسانی آداب و سنن و باورهای دینی و اخلاقی و فرهنگ‌های ملل مختلف جهان را در کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه مورد چالشی بی سابقه قرار داده‌اند. کشورهای دارای فرهنگ‌های گوناگون و متفاوت با شرکت فعال در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و با مشورت با سایر دولت‌های معترض تلاش کرده‌اند که برای برنامه‌های ارسالی ماهواره‌ها قوانین و مقرراتی را تنظیم و تدوین نمایند. ماجراهای پس از حادثه سپتامبر آمریکا، از جمله اعتراض‌های مکرر ایالات متحده به شبکه تلویزیون ماهواره‌ای جزیره، در خلال جنگ علیه تروریسم در افغانستان، نشان می‌دهد که حتی کشورهایی نظیر آمریکا نیز با به خطر افتادن منافعشان این آمادگی را یافته‌اند تا نظرات کشورها را بشنوند و برای رسیدن به یک اجماع بین‌المللی درباره برنامه‌های ماهواره‌ای و برای تعیین چاره‌جویی مشخص جهت برنامه‌های بخش مستقیم ماهواره‌ای و حدود و ثغور آزادی آنها تلاش کنند و یا لاقلاً مانع ایجاد نکنند. جمهوری اسلامی ایران با تصویب «قانون ممنوعیت بکارگیری

#. The Agreement Relating to the International Telecommunications Satellite Organization (INTELSAT) (With annexes and Operating Agreement) (1971)

##. Convention Relating to the Distribution of Programme-Carrying Signals Transmitted by Satellite, 13 ILM, 1444 (1974)

1. The International Telecommunications Convention and Optional Protocol

###. Wallace, p.97

تجهیزات دریافت از ماهواره^{۳۳*} و برگزیدن آسان‌ترین و کم تأثیرترین شیوه مبارزه با تهاجم فرهنگی ماهواره‌ها، هم شهروندان را در داخل کشور از حق‌گزینش و حق‌اساسی دریافت اخبار و اطلاعات مفید از طریق ماهواره‌ها محروم نموده است و هم مانع هرگونه بحث و گفت‌وگو و اظهار نظر دولت ایران در مجامع ذیربط داخلی و بین‌المللی در مورد وظایف و حقوق حاکم بر ماهواره‌ها شده است. از آنجا که طبق نظرسنجی‌های انجام شده، از جمله، نظرسنجی مؤسسه ملی پژوهش افکار عمومی^{۳۴*}، قانون ممنوعیت استفاده اشخاص حقیقی از تجهیزات دریافت از ماهواره، تا به حال نه تنها نتوانسته است هدف قانونگذار را تأمین کند، بلکه بر گرایش مردم نسبت به این رسانه جمعی افزوده است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که دولت در سیاست‌های ارتباطاتی خود تجدید نظر کند و به جای انفعال و سکوت، با شرکت فعال در مجامع ذیربط بین‌المللی و ترغیب کشورهای که دارای مشترکات فرهنگی هستند و همچنین بسیج کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، اتحادیه عرب و سایر سازمان‌های منطقه‌ای، زمینه پذیرش این واقعیت را فراهم آورند که چون طبق اصول ملل متحد برنامه‌های پخش مستقیم از ماهواره‌ها باید دارای چهارچوب و ضوابطی باشد، لذا آزادی آنها نیز باید تابع حدود و مرزهایی باشد که مورد قبول تمامی کشورهای جهان است. چون بهره بردن از فن‌آوری ماهواره‌ها حق همه ملت‌هاست، لذا باید تدابیری اندیشیده شود که به موجب آنها از پخش برنامه‌هایی که بسیاری از کشورها خواستارشان نیستند، جلوگیری به عمل آید.

○ فهرست منابع

الف - کتاب‌های خارجی

Akehurst, Michael, A Modern Introduction to International Law, 6th ed.,
Unwin Hyman, London, 1987

*. مصوب ۱۳۷۳/۱۱/۲۳ مجلس شورای اسلامی

** آزادی بیان، تنها راه جلب اعتماد مردم، مصاحبه با بهروز گرانپایه، رئیس مؤسسه ملی پژوهش افکار عمومی، همشهری، شماره ۲۵۹۳، آذر ۱۳۸۰، ص ۱۶.

Ganz, Gabriele, Understanding Public Law, 1st ed., Fontana Press, London, 1987.

Petzold, Herbert, The European Convention on Human Rights, Cases and Materials, 5th ed., Carl Heymanns Verlag KG, Munchen, 1981

Robertson, Geoffrey & Nicol, Andrew, Media Law, Third ed., Penguin Books, London, 1992

Wallace, Rebecca M. M., International Law, 1st ed., Sweet & Maxwell; London, 1986

ب - معاهدات بین‌المللی

The African [Banjul] Charter on Human and Peoples' Rights, 21 ILM 58 (1982)

The Agreement Relating to the International Telecommunications Satellite Organization (INTELSAT) (With annexes and Operating Agreement) (1971)

The American Convention on Human Rights (1969)

The Convention Relating to the Distribution of Programme-Carrying Signals Transmitted by Satellite, 13 ILM, 1444 (1974)

the Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space

The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, taking into Particular Account the Needs of Developing Countries.

The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Rights

The European Convention on Human Rights, Council of Europe,

Strasbourg, 1978

The International Covenant on Civil and Political Rights, U.N.T.S., No. 14668, vol. 999 (1976)

The International Telecommunication Convention and its Radio Regulations

The International Telecommunication Regulations (Melbourne, 1988)

The International Telecommunication Convention and Optional Protocol

The Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting

The Principles Relating to Remote Sensing of The Earth From Outer Space

The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space

The Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (the Outer Space Treaty)

The Unnited nations Charter

The Universal Declartation of Humman Rights